

1	Мужні	77,3
2	Сильні	72,7
3	Патріотичні	54,5
4	Могутні	36,4
5	Сміливі	31,8
6	Хоробрі	22,7
7	Відважні	22,7
8	Великі	18,2
9	Вольові	18,2
10	Професіональні	18,2

Звернемо увагу, що загальний відсоток за кожною окремою якістю у студентів кафедри військової підготовки вище за всіма показниками. На особливу увагу заслуговує спільність названих якостей – сильні, мужні, патріотичні, сміливі, відважні, хоробрі. Однак, не може не хвилювати той факт, що якість «розумні» назвали студенти філологічного факультету (20,3%), а студенти кафедри військової підготовки цій якості надали лише 13,6%.

Виходячи із сказаного, можна зробити висновок, що у студентів першого року навчання ще не сформоване розуміння необхідності наявності у себе, як майбутніх військовослужбовців, моральних якостей особистості. Отже, завдання викладацького колективу університету полягає в організації такого освітнього простору, щоб можна було активізувати студентів до формування необхідних якостей особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ:

1. Алещенко В. І. Проблеми реалізації духовного потенціалу на сучасному етапі розвитку Збройних Сил України // Наука і оборона. – 2005. – № 4. – С. 19–24.
2. Ковтун Ю. В. Патріотичне виховання військовослужбовців як основа становлення української національної еліти / Ю. В. Ковтун // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки. – 2016. – Вип. 1. – С. 49-53. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vzdufn_2016_1_10
3. Методичні рекомендації щодо проведення психологічної підготовки особового складу Збройних Сил України. – Київ, 2012. – 214 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://chito.in.ua/metodichni-rekomendaciyi-shodo-provedennya-psihologichnoyi-pid.html>
4. Сухомлинский В. А. Потребность человека в человеке. – М.: Молодая гвардия, 1971. – 187 с.
5. Уткін О. Національно-патріотичні ідеали життєдіяльності Збройних Сил України / Олександр Уткін // Воєнна історія. 2004. – № 4-6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://warhistory.ukrlife.org/4_6_04_8.htm

УДК [262.1:291.75:27] 069.02:908(477.84):069.5

Кондирєва М. М.,

методист відділу
методики навчальних предметів та
професійного розвитку педагогів

ТОКІППО

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ БОГОСЛОВА, НАУКОВЦЯ, ПИСЬМЕННИКА,**

УРОДЖЕНЦЯ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ ЙОСИФА СЛІПОГО ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ У 5 – 11 КЛАСАХ ЗНЗ

Уродженець Тернопілля, визначний богослов, знаний науковець, письменник світового значення Йосиф Сліпий, як вважає о. Андрій Романків, «був і залишається серед інших достойників українського народу духовним світочем, ісповідником віри, незламним захисником людської гідності перед безбожницьким руйнівним режимом. Жертовна любов до Бога, церкви та України наповнила глибоким, справжнім змістом його життя, і цю любов він засвідчив цілковитою самопожертвою. Саме тому його і думки, і справи є надзвичайно актуальними та можуть служити українцям надійним дороговказом у житті».

Істини патріарха не тьмяніють від часу і не підвладні жодній кон'юктурі. Вони про мир і справедливість, про правду і гідність, про внутрішнє перетворення людини та її відповідальність. Патріарх звертається до нас зі словами, які розривають відчай і зневіру. Він закликає нас не боятися, він будить наше сумління...

Про звершення славетного земляка Йосифа Сліпого, що має визнання у світі, необхідно говорити на уроках української мови та літератури. Під час знайомства у 6-му класі зі змістом широко відомої «Молитви» О.Кониського не можна не провести паралелі із «Завіщанням» Блаженного патріарха Й.Сліпого, який пише: «...Наш нарід молиться співом-молитвою і маніфестує свою вірність у єдність – Боже, нам єдність подай, чи віру в звершення своїх змагань за повноту волі, коли благає: «Люд у кайданах, край у неволі, навіть молитись ворог не дасть... Боже, Великий, дай йому щастя, силу і владсть...» Ніяк не оминати певних відомостей з біографії Йосифа Сліпого під час знайомства у 7-му класі з твором «Заповіт» («Як умру, то поховайте...») Тараса Шевченка, у 8-му класі – коли йдеться про арешт і заслання Кобзаря, у 9-му класі – коли текстуально вивчаємо його послання «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм...», а в 11-му класі – коли знайомимося зі змістом пригодницького роману «Тигролови» І.Багряного. Адже Йосиф Сліпий у ніч з 10 на 11 квітня 1945 року був заарештований і ув'язнений довгих 18 років – років тортур у радянських таборах Сибіру аж до 27 січня 1963 року.

Цитати славетного земляка Йосифа Сліпого будуть доречними для обговорення і під час вивчення інших різножанрових творів, як-от:

Клас	Зміст навчального матеріалу	Цитата славетного земляка Йосифа Сліпого як тема для обговорення проблеми
5	Народні казки	<i>Іспит совісті – це постійний дзвінок перед небезпекою.</i>
5	Іван Франко. «Фарбований лис»	<i>Творити мир означає жити в мирі з самим собою і діяти згідно з любов'ю, справедливістю і свободою стосовно інших.</i>
5	Зірка Мензатюк. «Таємниця козацької шаблі»	<i>...Самопізнання народу, його основа і відродження починаються від самопізнання кожної одиниці. Пом'янім тих великих синів нашої України, що положили своє життя, щоб весь нарід був вільний. То велика жертва любови і самопожертви.</i>
6	Календарно-обрядові пісні	<i>Наше українське народне музичне мистецтво завжди було показником нашої духовності і нашого</i>

		<i>національного характеру. Піснею ми здобували ... зрозуміння наших трагедій.</i>
6	Володимир Винниченко. «Федько-халамидник»	<i>Бог дав чоловікові розум, щоб доходив до пізнання правди. Щоб пізнати правду, можна послуговуватися різними засобами і доходити до неї різними шляхами.</i>
7	Андрій Чайковський. «За сестрою»	<i>Без розумового пізнання стане віра самим почуванням і сентиментом. Свобода – це солодке слово. За неї борються народи, кривавиться людина...</i>
7	Любов Пономаренко. «Гер переможений»	<i>Можна говорити ... і слухати про ті величезні цінності надприродного і природного життя та високі культурні досягнення, які дають єдність, порядок і мир, але важче і прикріше переводити їх в життя і здійснювати на кожному кроці.</i>
7	Іван Франко. «Захар Беркут»	<i>Моліться, працюйте і беріться за збереження душі кожної людини українського роду і за весь український народ і просіть Всемогучого Бога, щоб він допоміг нам завершити нашу тугу за єдність. Брак єдності, неначе первородний гріх, який закрався до душ тих, що повинні бути світильниками. Брак почуття і розуміння єдності в основних питаннях життя – це наше нещастя, це наш споконвічний гріх. Гнилыми овочами... є легковаження всього, що наші діди і прадіди здобували і своїм трудом, і жертвами...</i>
8	Олександр Довженко. «Ніч перед боєм»	<i>Скільки то треба перенести упокорень, кривд, пожертвувань, погамовань, самоопанувань, самоперемог, замовчати і підчинитися, щоб не поставало лихо заворушень, згіршень, непорозумінь і безладдя.</i>
8	Юрій Винничук. «Місце для дракона»	<i>...Подай, Боже, у всенародному здвизі єдність, єдність і ще раз єдність...</i>
8	Іван Карпенко-Карий. «Сто тисяч»	<i>Кажеш: багатий, і розбагатівся, і ні в чому потреби не маю... Тож будь ревний і покайся.</i>
9	Іван Котляревський. «Енеїда»	<i>Патріотизм і дбання про добро своєї нації вважались все за Богом дані обов'язки.</i>
9	Тарас Шевченко	<i>Друг друга обіймім! Промовмо – Браття! Станьте, отже, опоясавши бедра ваші істиною і зодягнувши в броню правди, й обувши ноги в</i>

		<p>готовність благовістування миру. А над усе, прийнявши цит віри...</p> <p><i>Рідна наука окрилює народ до лету на вершини зрілого серед народів світу.</i></p> <p><i>Щоб ви любили один одного любов'ю, над яку більшої немає.</i></p>
9	Пантелеймон Куліш. «Чорна рада»	<p><i>Молюсь... за весь Український народ, якого я є сином і якому старався весь свій вік служити</i></p>
9	Іван Нечуй-Левицький. «Кайдашева сім'я»	<p><i>Батьки, християнська родина – це основа здорового суспільства, народу, нації</i></p>
9	Іван Франко	<p><i>...Наша боротьба не є проти крові і плоті, але проти начальств і властей, проти правителів тьми віку цього, проти піднебесних духів злости.</i></p> <p><i>Щаслива ця людина, що знайшла лік і аргумент для опам'ятання себе, і преславний той нарід, що знайшов єпископів і провідників, що вміють перевести його через скелі й небезпеки і не дати йому розбитися, а навіть потонути та зникнути з лиця землі.</i></p>
10	Юрій Яновський. «Вершники»	<p><i>Збережіть, а де її розхитано, оновіть в Українського народу справжню християнську родину як негасаюче вогнище життя і здоров'я...</i></p>
10	Леся Українка	<p><i>Два крила, якими підноситься людський дух в безкраї простори, - це віра й наука.</i></p> <p><i>... Змагались між собою не за впливи і владу і не за те, щоб приподобатися людям, але щоб суперничати між собою за ріст в особистій святості і за рівне і чесне служіння...</i></p> <p><i>Яка ж вона, ця наша духовна спадщина, цінна і багата! Вона ніяк не заслуговує на те, щоб погорджуватися нею!</i></p> <p><i>Нехай наша духовна спадщина проникне у ваші душі, запалить вогонь у вашому серці, щоб її зберігати і плекати.</i></p> <p><i>Дорогу здолає подорожній, - не зупиняймося, будьмо свідомими свого призначення - і ми обов'язково переможемо.</i></p>
10	Микола Куліш. «Мина Мазайло»	<p><i>Не посороміть свого власного українського імені...</i></p> <p><i>Не стидайтесь свого рідного, дорожіть своєю духовною спадщиною.</i></p> <p><i>Треба ... знову починати працю відродження в самому корені, від самих основ. А основи ... в науці, молитві, праці.</i></p>

11	Микола Хвильо-вий. «Я (Роман-тика)»	<i>Добро нації треба деколи боронити перед ворогами чи внутрішніми чинниками, які... довели б до занедбання основних потреб народу.</i>
11	Валер'ян Підмогильний. «Місто»	<i>Рідна школа розпалила іскру любові до науки. Християнська родина і рідна українська школа – це передумови здорового виховання прийдешніх поколінь. Наука – це один з наріжних каменів-стовпів відродження і сили народу. Полюбіть науку. Плекайте і збагачайте її своєю працею і своїм знанням, будьте її служителлями.</i>
11	Іван Багряний. «Тигролови»	<i>Браття, як діти світла ходіть... І не беріть участі в безплідних ділах тьми, але радше осуджуйте їх, бо що вони творять, соромно й говорити. ... ми у всьому скорбні, та не здавлені, безнадійні, та не розпачливі, гонені, та не покинуті, повалені, та не загиблі...</i>
11	Василь Симоенко	<i>Тільки дозріла свідомість своїх власних церковних і національних скарбів, своїх культурних і історичних надбань і цінностей, своїх труднощів і жертв...створювали тверду основу.</i>
11	Дмитро Павличко	<i>Любов і прив'язання, якими зв'язана кожна чесна людська істота з своєю родиною, належиться також її народові і нації</i>
11	Василь Стус	<i>Бути готовим на муки і навіть життя своє віддати за друзів своїх, не лякаючись тих, що «тіло вбивають»</i>
11	Ліна Костенко. «Маруся Чурай»	<i>Яка користь людині здобути увесь світ, а занепастити душу свою. Не посороміть землі української, землі ваших предків! Дивний цей наш світ! Бо це світ, у якому стільки разів мається страх віддати пошану переслідуваному, керуючись бажанням перешкодити в тому, щоб, бува, переслідувач не взяв цього як виклик чинити ще більше зло від того, яке він творив аж до цього моменту. ... Усі історичні надбання, у тому числі також терпіння, не даремні</i>
11	Павло Загребельний	<i>... Яка користь людині здобути увесь світ, а занепастити душу свою...</i>

Не менш актуальними є висловлення Йосифа Сліпого і для навчання рідної української мови. Так, з метою реалізації соціокультурної змістової лінії навчальних програм учням можна запропонувати скласти усне чи письмове висловлення на одну із запропонованих тем:

- *Однією з високих благородних чеснот, що відіграють важливу роль не лише в церковному, але й у громадському житті, є вдячність.*

- *Віра не має ворога в науці, а в незнанні...*

- *Більш освічений в справах віри знає більше правд.*

- *Голос совісті стає могутніший, коли є не лише внутрішній, але зовнішній спокій.*

- *Одною з найліпших доріг, що ведуть до запланованих..., є, без сумніву, школа мовчання.*

- *Українська наука і техніка, мистецтво, економіка і політика мусять бути скоординовані і спрямовані у своє русло, щоб виплинути на світову арену.*

Не слід забувати про сентенції духовного світоча і захисником людської гідності і під час підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання. Так, учням можна запропонувати скласти висловлення-роздум, ознайомившись зі змістом однієї з цитат, а саме:

- *Любов до рідного українського народу, з його духовними і матеріальними скарбами вселюдського значення, визначували мій життєвий трудолюбивий шлях, моє думання і мою працю на волі і в неволі.*

- *Пізнати себе – це значить глянути в своє нутро, усвідомити свою ціль, пізнати свої хиби і промахи, лихі і добрі сторони, гріхи і чесноти, слабости і спосібности, всвердлитися в свої найскритніші гадки і наміри – а праця така вимагає безумовно великого напруження.*

- *Багатійте чесним заробітком, будьте заможні, але і праведні. Умійте уживати своє майно на добре, купуйте поле, будуйте дома на славу Бога, на своє здоров'я, на поміч потребуючим.*

- *Не стидайтесь свого, ми маємо багато, слава Богу, чим можемо величатися. Наш прегарний обряд, наша пребагата пшенична земля, славне минуле, високе мистецтво, подиву гідні і повні посвіти і праці люди.*

- *Вартість народу пізнати себе по цім здоровім бажанню мати свою власну хату-державу. Навіть великі народи історії падали і гинули, коли затрачували те бажання бути собою і жити справедливо та мирно на своїй землі своїм самотійним життям.*

- *Розводи, родинне розбиття, занепад авторитету батьків, брак належного виховання дітей – це ті язви, що починають послаблювати наш церковний і національний організм. Молоді люди під впливом модерних фільмів, книжок, журналів та цілої атмосфери свого, часто свавільного доквілля, вважають лиш вигоду і приємність суттю подружнього й родинного життя, і тому найменші їхні труднощі спонукують їх до розводу.*

- *У вихованні дітей і молоді треба пригадати собі одну важливу засаду: що батьки мають виховувати своїх дітей, а не діти перевиховувати своїх батьків, хоч, очевидно, до думок дітей треба прислуховуватися. Це єдина правильна засада виховання, що опирається на четвертій Божій Заповіді. Коли батьки не мають, може, вищої освіти, то вони все-таки мають великий життєвий досвід, що його не заступить ніяке інше знання.*

- *Щоб сповнити своє завдання, треба стати повноцінною людиною. А нею станеш тоді, коли ввійдеш в себе, коли будеш об'єктивно і щиро дивитися на себе, на свою душу, на свої вчинки і будеш думати над тим, яким ти є! Бо характерність людини – це в житті велика цінність.*

- *Де б ви не були у світі, де б не найшли слідів наших попередників, Ви все несете рівночасно їхню важну для їх життя злуку зі своїм рідним матірним коренем, зі своєю землею, зі своєю Україною.*

- Українська жінка зуміла поєднати свої обов'язки матері й ангела родини зі своїми національними та громадськими обов'язками і скромно їх сповнити в зорганізованім житті.

- Без кадрів молодого доросту власної освіченої інтелігенції наша нація перестала б бути новітньою нацією і не могла б бути творцем своєї кращої долі.

- Рідна мова – це нетлінний скарб, що його наші предки зберегли, не зважаючи на всілякі заборони і переслідування, і передали нам у спадщину. І ми повинні йти їхніми слідами.

- Вчіться на світлих сторінках української історії і працюйте над собою так, щоб Ви здобули те, за що Ваші батьки змагались, терпіли і вмирали.

- Пам'ятайте, що людина, пізнаючи себе чимраз більше, дійшла врешті до важливого висновку, що всякі її організації і види організованого життя не є для панування чи егоїстичних користей, але для служіння спільноті, для служіння своему братові.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ:

1. Блаженніший Патріарх Йосиф Сліпий. Віра і наука / Версія Р. Демуша. – Тернопіль: Джура, 2011. – 55 с.
2. Блаженніший Патріарх Йосиф Сліпий. Заповіт. – Тернопіль: Джура, 2010. – 47 с.
3. Патріарх Йосиф Сліпий. Бог. Церква. Україна / Упоряд. О. Андрій Романків. – Тернопіль: Джура, 2012. – 71 с.

УДК 373.2:37.034

Коростіль М. П.,

методист-психолог ТОКІППО

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Відомий вислів, який приписують єзуїтам:

*«Дайте нам дитину до семи років,
і вона назавжди залишиться з нами».*

Дошкільне дитинство – це період інтенсивного розвитку всіх психічних процесів, які забезпечують дитині можливість ознайомлення з навколишньою дійсністю.

Дитина вчиться сприймати, думати, говорити, вона оволодіває багатьма видами діяльності з предметами, засвоює відповідні правила поведінки і починає володіти собою. Цей період складний і багатогранний, у ньому поєднується сенсорне або чуттєве і абстрактно-логічне узагальнення освоєння дійсності. Він включає розвиток відчуттів і сприймань, пам'яті, мислення, мови, уваги, уваги в їх взаємозв'язку і взаємодії.

З. Фрейд, а за ним А.Адлер поділяли думку, що особистість формується протягом перших шести років. Введений А. Адлером термін «план», а в подальшому – «лінія Его», «лінія життя», «стиль життя», формується у дитини до п'яти років. Автор називає його прототипом або «первинною формою адаптації індивіда до життя», своєрідним стрижнем, що обростає смислами, які дитина черпає з життєвого досвіду. Особливе значення тут А. Адлер надає власне сімейній атмосфері, взаєминам в сім'ї, ціннісним орієнтаціям і установкам батьків, вважаючи їх первинним чинником у розвитку особистості дитини.